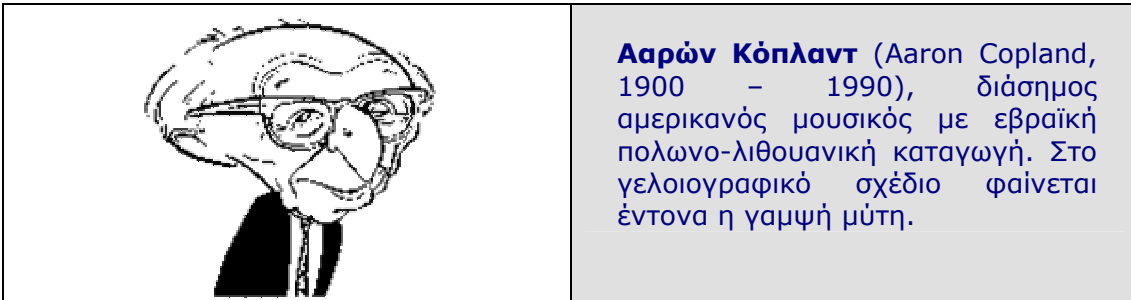

Φυλές, Θρησκείες, Γλώσσες

ΦΥΛΕΣ

Μέχρι πρόσφατα (και σε κάποιο βαθμό ακόμα και σήμερα) η διάκριση των «φυλών» γινόταν με βάση τα «δερματολογικά» χαρακτηριστικά που οδηγούσαν σε 3 «φυλές»: Λευκή, Κίτρινη, Μαύρη.

Γενικά η έννοια της φυλής δεν είναι αποδεκτή από την ανθρωπολογική επιστήμη (ισχύει όμως σε άλλους κλάδους της βιολογίας). Συνδέεται πάντα με παλαιότερες προκαταλήψεις ανωτερότητας της «λευκής» φυλής σε σχέση, κυρίως, με τη «μαύρη» φυλή και την ιδιοτυπία της «κίτρινης» φυλής.

Φυσικά, πέρα από την εμμονή στο χρώμα του δέρματος, που αποτελεί εμφανέστατο χαρακτηριστικό, μπορούν να επινοηθούν πολλές ανθρωπολογικές ταξινομήσεις. Έχουν για βάση βιοχημικούς δείκτες (π.χ. αιματολογικούς: ομάδες αίματος) ή σωματικούς δείκτες (όπως το ύψος). Τέτοιες ήταν εκείνες που γίνονταν στη ναζιστική Γερμανία, για αναγνώριση των Εβραίων, με βάση τα χαρακτηριστικά του κρανίου και της μύτης. Οπωσδήποτε είναι εύκολο και σήμερα να διακρίνει κανείς, π.χ. ανάμεσα στους κατοίκους της Νέας Υόρκης, πολλούς Εβραίους – που αποτελούν το ήμισυ του λευκού πληθυσμού της μεγαλούπολης αυτής – με βάση την προσωπο-κρανιακή δομή. Τίποτα όμως από αυτά τα στοιχεία δεν εισάγει διάκριση μεταξύ φυλών παρά αποτελεί στοιχείο για «φυλετικές διακρίσεις».

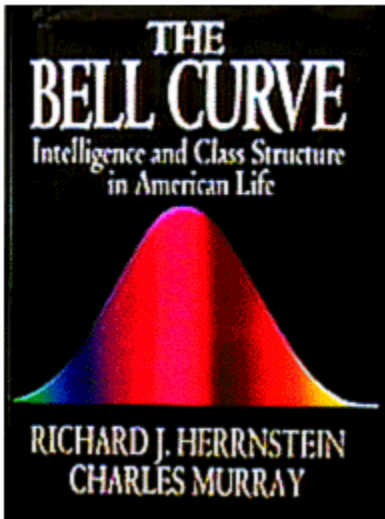
Η τόσο «αντικειμενική» τριμερής δερματολογική διάκριση καταρρέει σταδιακά και διαμορφώνεται ως εξής :

- ❖ *Fair white* (Β. Ευρώπη) [= ροδαλό δέρμα, συχνά με φακίδες]
- ❖ *Light brown* (= ανοιχτό σιτόχρουν δέρμα· το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου, Ευρώπη, Β. και Ν. Αμερική, Άραβες, ακόμα και οι Κινέζοι και οι Ιάπωνες που πριν εντάσσονταν στην κίτρινη φυλή)
- ❖ *Medium brown* (σιτόχρουν δέρμα· Καλιφόρνια έως Μεξικό και Άνδεις, Β. Ινδία και Ν. Αφρική)
- ❖ *Dark brown* (Κεντρική Αφρική και Μαδαγασκάρη, μερικοί από τους «Αβορίγινες» της Αυστραλίας)
- ❖ *Very dark brown* (Ν.Ινδία, οι «Μπαντού» της Αφρικής)

Είναι γνωστό ότι κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί θεωρίες περί κατωτερότητας της «μαύρης φυλής» που βασίζεται σε κληρονομική μεταβίβαση, οπότε δεν μπορεί να διορθωθεί με κοινωνικά, οικονομικά και εκπαιδευτικά μέσα. Μία από τις περισσότερο πρόσφατες είναι αυτή των Charles Murray και Richard Herrnstein, γνωστή από το βιβλίο τους με τίτλο "[The Bell Curve](#)" (= κωδωνοειδής καμπύλη) (1994).

Οι παραπάνω υποστηρίζουν πως τα τεστ που πραγματοποίησαν τους οδήγησαν σε δυο κωδωνοειδείς καμπύλες. Οι ικανότητες / επιδόσεις των λευκών είναι μεγαλύτερες από αυτές των μαύρων και μάλιστα οι γενετικοί παράγοντες είναι η

κύρια εξήγηση ταξικών και φυλετικών ανισοτήτων στις ΗΠΑ. Κατά την επιχειρηματολογία των συγγραφέων, η θεωρία τους δεν οδηγεί άμεσα σε διακρίσεις: Όταν έχουμε δυο άτομα διαφορετικού χρώματος (π.χ. υποψηφίους για πρόσληψη σε μια δουλειά) δεν μπορούμε να ξέρουμε που «βρίσκεται» το καθένα στις καμπύλες αυτές, απλά με βάση το χρώμα του δέρματος.

	<p>Τίτλος και εξώφυλλο του βιβλίου είναι εμπνευσμένα από το αντικειμενικό κατά την επιχειρηματολογία των συγγραφέων στοιχείο ότι η στατιστική κατανομή του δείκτη νοημοσύνης (IQ) στους μαύρους είναι μετατοπισμένη προς τα αριστερά δηλαδή προς μικρότερες τιμές. Δηλαδή είναι περισσότεροι μαύροι που κατατάσσονται σε χαμηλότερες τιμές, σε σχέση με τους λευκούς.</p>
---	---

Η έκδοση του βιβλίου, που έμεινε για 14 εβδομάδες στην κορυφή των πωλήσεων, παρά την απόλυτα επιστημονική μορφή του, αποτέλεσε σκάνδαλο. [Ωστόσο η λεπτομερής ανασκευή του καθυστέρησε δύο χρόνια](#) (1996). Εξάλλου το βιβλίο και επανέφερε στην επιφάνεια τις συζητήσεις που πολλές φορές είχαν γίνει στις ΗΠΑ σχετικά με την αξιολόγηση και τις επιδόσεις των διαφόρων εθνικών / εθνοτικών ομάδων σε σχέση με (1) την είσοδο τους ως μεταναστών στη χώρα αυτή και (2) την εργασιακή τους αξιοποίηση.

Ας υπενθυμίσουμε ότι, στις αρχές του εικοστού αιώνα, οι συζητήσεις αυτές έθεσαν το θεμέλιο για την «ευγονική» κατά ένα διπλό δημογραφικά τρόπο: Αφού, όπως υποστηριζόταν, οι διανοητικά κατώτεροι είναι εκ γενετής κατώτεροι 1) είναι βέβαιο ότι δεν έχουν πιθανότητες κοινωνικής-οικονομικής ανόδου οπότε 2) ανήκουν στην οικονομική κατηγορία του πληθυσμού που αποκτά πολλά παιδιά Άρα η αναπαραγωγή ατόμων με κατώτερες πνευματικές επιδόσεις διευρύνεται διαρκώς. Συνεπώς, υποστηριζόταν, θα πρέπει να ελεγχθεί ευγονικά. Το 1927 στην Καλιφόρνια είχαν στερηθεί 3.957 άτομα, το 61% μετανάστες.

Στις αμερικανικές ταξινομήσεις των εθνικών ομάδων εκείνης της εποχής ως προς το IQ, καλύτεροι έρχονταν οι Άγγλοι, Ολλανδοί, Δανοί και τελευταίοι οι Έλληνες, Ρώσοι, Ιταλοί και Πολωνοί. Οι Πολωνοί «βρίσκονταν» στο ίδιο επίπεδο με τους μαύρους. Εξού και τα «πολωνικά ανέκδοτα» που μάλιστα μεταφράστηκαν σε διάφορες γλώσσες/χώρες και έφτασαν και στην χώρα μας (δεκαετία 1970) ως «ποντιακά».

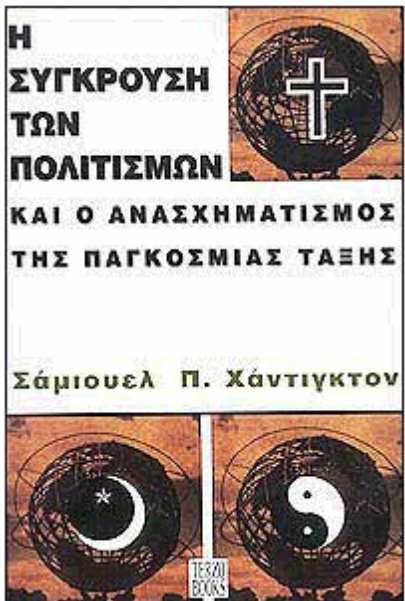
Βιβλιογραφία

- Μ. Λαμπροπούλου – Μαρμαρά [Επιμέλεια:], *Εισαγωγή στη σύγχρονη βιολογία*, 3^{ος} τόμος, Διογένης, 1977.
- E.J. Clegg, *The Study of Man*, 2nd ed., Hodder and Stoughton, 1978.
- Jacques Lecompte, « Le livre par lequel le scandale arrive », *Sciences humaines*, **54**, Oct. 1995, 18.
- Rick Fantasia, «Κοινωνιολόγοι εναντίον πυρομανών», *Ελευθεροτυπία/Le Monde diplomatique*, 22 φεβρουαρίου 1998, σελ. 76.

ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ

Αν και στη βάση του δεν είναι γεωγραφικό (= χωρικό) θέμα γίνεται γεωγραφικό και μάλιστα αποτελεί μαζί με τις «φυλές» και τις «γλώσσες» ένα κλασικό ζήτημα της πληθυσμιακής γεωγραφίας ως παραδοσιακής πολιτισμικής γεωγραφίας. Αποτελεί προφανώς και ένα θεμελιώδες γεωπολιτικό ζήτημα αφού πολλά σύνορα καθορίζονται με βάση τις θρησκείες (π.χ. Ινδία-Πακιστάν) και μερικοί πληθυσμοί αναγνωρίζονται ως διαφορετικοί με βάση το θρήσκευμα (π.χ. Μουσουλμάνοι Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα και ρωμαιορθόδοξοι [= Ρωμιοί, Έλληνες] της Κωνσταντινούπολης).

Το γεωθρησκευτικό ζήτημα βρίσκεται στην επικαιρότητα από την αρχή της δεκαετίας του 1990 όταν ο καθηγητής Σάμιουελ Χάντιγκτον δημοσίευσε άρθρο και κατόπιν βιβλίο για την επερχόμενη, κατ'αυτόν «σύγκρουση των πολιτισμών» (Samuel P. Huntington, *The clash of civilizations and the remaking of the world order*). Η κατάσταση που ζούμε από τις 11 Σεπτεμβρίου 2001 μοιάζει να τον επαληθεύει, ως προς το μείζον θέμα «Χριστιανισμός – Ισλάμ» (δηλαδή πλούσια Δύση, εξαθλιωμένες από την εκμετάλλευση της Δύσης περιφέρειες και χώρες της Ανατολής και του Νότου), αλλά το ζήτημα αναλύεται από διάφορες πλευρές που δεν είναι του παρόντος.

	<p><i>«Οι πολιτισμικές κοινότητες αντικαθιστούν τους ψυχροπολεμικούς συνασπισμούς και οι συνοριακές γραμμές μεταξύ των πολιτισμών γίνονται το επίκεντρο των διαφωνιών στη διεθνή πολιτική. Αυτή είναι εν συντομία η θεωρία του Σαμουήλ Χάντιγκτον που αναλύεται στο βιβλίο του "Η σύγκρουση των πολιτισμών".</i></p> <p><i>Στην πραγματικότητα ο καθηγητής Χάντιγκτον δεν ανακάλυψε τίποτε καινούριο διότι από τα πανάρχαια χρόνια έχουμε θρησκευτικούς πολέμους και συγκρούσεις πολιτισμών. Απλώς τώρα [...] επανεμφανίζονται στο προσκήνιο».</i></p> <p>(Από σχετικές ιστοσελίδες)</p>
--	--

Μια ιδιάζουσα πτυχή με ελληνικό εθνικό ενδιαφέρον απορρέει από το γεγονός ότι ο Χάντιγκτον δεν εντάσσει την Ελλάδα στη Δύση, πράγμα που αποτελεί θέση των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων, τουλάχιστον από την εποχή της αποκατάστασης της Δημοκρατίας. Λόγω «Ορθοδοξίας» η χώρα μας εντάσσεται από τον Χάντιγκτον στο ορθόδοξο ανατολικό «τόξο» μαζί με τους υπόλοιπους ορθόδοξους δηλαδή σλαβικούς λαούς της Ανατολικής Ευρώπης και Ευρασίας.

Σε γενικότερη βάση, το θεματολόγιο της πληθυσμιακής γεωγραφίας των θρησκειών είναι πλουσιότατο. Λόγω της παγκόσμιας διάδοσης του θρησκευτικού φαινομένου και της κατά καιρούς βίαιης επιβολής ή κατάργησης μερικών θρησκειών, υπάρχει μια ευρύτατη πληθυσμιακή γεωγραφία της θρησκείας. Αυτό αφορά ακόμα και πληθυσμούς (1) με λιγότερη προσήλωση σε *αποκεκαλυμμένες* θρησκευτικές αξίες, (2) με μικρότερη τακτική συμμετοχή σε λατρευτικές εκδηλώσεις ή (3) με λιγότερο έκδηλες μνημειακές παρεμβάσεις στο χώρο. Πρέπει οπωσδήποτε να υπογραμμιστεί η αβεβαιότητα που υπάρχει ως προς τη σχέση που

έχει το κάθε άτομο (που είναι μέλος του μελετώμενου πληθυσμού) με τη θρησκεία από τη διπλή πλευρά (1) του εσωτερικού βιώματος (πίστης) και (2) της συνεχούς εφαρμογής των κανόνων (πρακτικής). Στις σύγχρονες κοινωνίες, και μάλιστα στα πλαίσια του κράτους, τα πράγματα είναι απλούστερα όταν μελετούμε τις γλώσσες, παρά όταν μελετούμε τις θρησκείες. Πραγματικά, μια δήλωση «ομιλώ τη γλώσσα Χ (ως μητρική)» είναι ασύγκριτα πιο σαφής από τη δήλωση «πιστεύω στη θρησκεία Ψ».

Χαρακτηριστική μορφή ενός Σιχ με το τουρμπάνι. Γνώστη εμφάνιση σε όσους έχουν ζήσει στην Αγγλία. Οι Σιχ απαιτούν την ίδρυση εδαφικά ανεξάρτητου κράτους στην περιοχή της Ινδίας. Λέγεται ότι έχουν δώσει όρκο να μην κόψουν τα μαλλιά και τα γένια τους και να φοράνε πάντα το τουρμπάνι τους, έως ότου υλοποιηθεί το αίτημά τους.

Είναι γνωστές οι αιματηρές ταραχές του 1984 («μακελειό του χρυσού τεμένους») καθώς και η δολοφονία της άλλοτε πρωθυπουργού Ίντιρας Γκάντι.

Από το θεματολόγιο της θεματολόγιο της πληθυσμιακής γεωγραφίας σε σχέση με τη θρησκεία μπορούμε να επισημάνουμε, εντελώς ενδεικτικά, τα εξής ζητήματα:

- Χριστιανισμός και Ισλάμ, που είδαμε πιο πάνω,
 - Εβραϊκή διασπορά.
 - Οι Σιχ (Sikh) ως ινδική θρησκευτική μειονότητα.
 - Οι ιερές πόλεις, όπως η Ιερουσαλήμ, η οποία αποτελεί ιερή πόλη για τρεις διαφορετικές θρησκείες (Χριστιανοί, Εβραίοι και Μουσουλμάνοι). Επίσης αναφέρουμε το Salt Lake City (Μορμόνοι), στην Πολιτεία της Γιούτα των ΗΠΑ, και τη Μέκκα (Μουσουλμάνοι).
 - Οι γυναικείες θεότητες (σε αντίθεση με τις πάντα «πατριαρχικές» θρησκείες).
 - Οι ιεραποστολές και τα προσκυνήματα.
 - Το δίκτυο της καθολικής εκκλησίας.
- Η θέση του γεωγράφου στο θέμα των θρησκειών και των ποικίλων πρακτικών πρέπει να είναι απόλυτα ουδέτερη. Η συνηθισμένη φράση «είναι ειδωλολάτρες» αποτελεί βαρύ χαρακτηρισμό που απορρέει από προκατάληψη. Κανένας δεν είναι βέβαιος ότι το άτομο που εκδηλώνει λατρεία στο είδωλο δεν απευθύνεται δια του ειδώλου στο ιερό πρόσωπο.

Βιβλιογραφία

J. O' Brien and M. Palmer, *The State of Religion ATLAS*, Touchstone, 1993.

ΓΛΩΣΣΕΣ

Από τα ζητήματα της γλώσσας, όπως και από τα ζητήματα της θρησκείας, προκύπτει ένα πλούσιο θεματολόγιο πληθυσμιακής γεωγραφίας. Σε απόλυτα θεωρητικούς όρους, το ζήτημα είναι γεωγραφικό αφού διαφορετική γλώσσα σημαίνει διαφορά, η οποία καθίσταται αντικείμενο γεωγραφικής μελέτης (πού;, γιατί;). Η *γλωσσική γεωγραφία* αποτελεί έναν ενδιαφέροντα κλάδο της παραδοσιακής πολιτισμικής γεωγραφίας. Ας θυμηθούμε, για παράδειγμα, ότι στην χώρα μας ένα πλήθος ιδιωμάτων χαρακτηρίζονται με τον άμεσα γεωγραφικό όρο «βόρεια ιδιώματα» («ρουμελιώτικα», «λαρissaϊκά»). Ειδικότερα, όπως και η θρησκεία έτσι και η γλώσσα εισάγει ένα στοιχείο καθορισμού και αυτό-προσδιορισμού ενός πληθυσμού, πράγμα που έχει γεωπολιτική σημασία (δηλαδή δημιουργεί έδαφος για γένεση συγκρούσεων μέσα από προβολή ταυτοτήτων).

Βασική έννοια αποτελεί στη σύγχρονη εποχή η «εθνική γλώσσα» ή οι «εθνικές γλώσσες» ενός λαού, που πρέπει να διακρίνουμε από την «επίσημη γλώσσα» ή τις «επίσημες γλώσσες» του αντιστοίχου κράτους. Συχνά συμπίπτουν, όχι όμως πάντα. Σπάνια τα όρια ενός κράτους συμπίπτουν με τα όρια μιας γλώσσας. Για παράδειγμα, τα «κινέζικα» δηλαδή η επίσημη γλώσσα της Κίνας είναι η λεγόμενη «μανδαρινική διάλεκτος». Ωστόσο στην Κίνα μιλιούνται πολυάριθμες γλώσσες και διάλεκτοί τους. Βλ. ενδεικτικά κατωτέρω χάρτη.

Chinese Linguistic Groups

Φυσικά, απέναντι στα διακόσια περίπου κράτη της σύγχρονης εποχής η ύπαρξη μερικών χιλιάδων γλωσσών και η αναπόφευκτη επικείμενη εξαφάνισή τους αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα. Με πρόσφατο άρθρο τους, οι *Financial Times* (παρουσιάστηκε στην ελληνική εφημερίδα *Ημερησία*) επισημαίνουν στον τίτλο ότι «Κάθε 15 ημέρες σβήνει από τον παγκόσμιο χάρτη μια γλώσσα», εξάλλου στο ίδιο άρθρο αναφέρεται ότι «σύμφωνα με στοιχεία για τις εθνότητες της Γης οι γλώσσες που ομιλούνται σήμερα στον κόσμο είναι 6.800». Πέρα από την αξία που έχει η κάθε γλώσσα για την επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων που τη χρησιμοποιούν, «κάθε γλώσσα που εξαφανίζεται χωρίς να καταγραφεί, αφήνει ένα τεράστιο κενό στη διαδικασία κατανόησης μιας από τις πιο πολύπλοκες λειτουργίες του ανθρώπινου εγκεφάλου». Δηλαδή καταβάλλεται «ένα κόστος σε βάρος της μελέτης της ποικιλομορφίας της ανθρώπινης φύσης».

Ας θυμηθούμε εδώ ότι ο Noam Chomsky, ο σημαντικός αυτός γλωσσολόγος της εποχής μας, υποστηρίζει στη θεωρία του ότι η γλώσσα είναι καθοριστικό στοιχείο για τους ανθρώπους, δηλαδή είναι «ειδοποιός» γιατί προσδιορίζει τον άνθρωπο ως είδος (*species specific*). Αυτό το καταλαβαίνουμε καλύτερα ως εξής: Ο Μακάκος Ρήσος, για παράδειγμα, που είναι ένα είδος πιθήκου το οποίο βρίσκεται πολύ κοντά στο ανθρώπινο είδος, έχει αναπτύξει 35 «δείξεις» που θα μπορούσαμε να παραλληλίσουμε με τους φθόγγους της γλώσσας (π.χ. το χασμουρητό είναι στα ζώα μια δείξη που σημαίνει «ύπνος», «ώρα για ύπνο»). Όμως δεν υπάρχει συγγένεια μεταξύ της «γλώσσας» του Μακάκου Ρήσου και της ανθρώπινης. Εδώ μπαίνει το θέμα της λεγόμενης «διπλής άρθρωσης». Ο πίθηκος αυτός, (όπως και κανένα από τα ζώα, παρά την πολυμορφία των επικοινωνιακών συστημάτων τους), σε αντίθεση με τον άνθρωπο, δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει τη διπλή άρθρωση, δηλαδή να ενώσει τις δείξεις σε «λέξεις» και να παραγάγει δηλαδή νέες σημασίες. Προσθέτουμε εδώ ότι οι ανθρώπινες γλώσσες χρησιμοποιούν από 10 φθόγγους (η Πιράχα της Βραζιλίας: 7 σύμφωνα + 3 φωνήεντα) έως 82 (η Ουμπίχ του Καυκάσου: 80 σύμφωνα + 2 φωνήεντα). [Στιξίτε εδώ](#).

Οι δέκα πιο διαδεδομένες γλώσσες είναι σήμερα (στοιχεία 1997, με τους ομιλητές μητρικής γλώσσας σε εκατομμύρια): μανδαρινικά κινέζικα (726), αγγλικά (427), ισπανικά (266), Χίντι (182), αραβικά (181), πορτογαλικά (165), Μπενγκάλι (162), Ρωσικά (158), Ιαπωνικά (124) και Γερμανικά (121).

Οι [μείζονες γλωσσικές οικογένειες](#) είναι οι ινδοευρωπαϊκές γλώσσες (π.χ. ελληνικά, γερμανικά, ρωσικά, κουρδικά, περσικά, κ.ά.), οι ουραλικές (π.χ. ουγγρικά, φινλανδικά, τουρκικά, ιαπωνικά), οι αφροασιατικές (π.χ. αραβικά, εβραϊκά, αμχαρικά της Αιθιοπίας, ταμίλ της Κεϋλάνης/Σρι Λάνκα, οι νοτιο-ασιατικές (π.χ. κινέζικα, βιρμανικά, λαοτιανά), οι μαλαιο-πολυνησιακές (π.χ., ινδονησιακά, μαλαισιανά, φιλιππινέζικα).

Η γλωσσο-πληθυσμιακή γεωγραφία περιλαμβάνει προφανώς στη μελέτη της μείζονα ζητήματα όπως η παγκοσμιοποίηση της αγγλικής γλώσσας ή η γεωπολιτική της [γαλλοφωνίας](#) (γαλλογλωσσίας) μέχρι το «ταμ-ταμ» ως ιδιαίτερη μορφή γλωσσικής επικοινωνίας.

Βιβλιογραφία

1. Geary, "Speaking in Tongues", *Time*, July 7, 1997, σελ. 38-44.
2. Cookson, «Κάθε 15 ημέρες σβήνει από τον παγκόσμιο χάρτη μια γλώσσα», *Ημερησία*, 3-4 Απριλίου 2004.
3. Maurais, « La géostratégie des langues a l'heure de la mondialisation », *Diplomatie*, 8, avril-ami 2004.